

МОЖЛИВОСТІ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИВАЛЬНОГО НАВЧАННЯ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

POSSIBILITIES OF TECHNOLOGY OF DEVELOPMENT EDUCATION IN THE CONTEXT OF REALIZATION THE CONCEPT OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

УДК 378.937

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085.2019.12-1.48>

Кондратюк О.М.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри педагогіки та методики
початкового навчання
Національного педагогічного
університету імені М.П. Драгоманова

Толмачова І.М.,

канд. пед. наук, доцент,
професор кафедри педагогіки,
психології та менеджменту освіти
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна
академія» Харківської обласної ради

Шилкунова З.І.,

канд. пед. наук,
заступник директора з навчально-
виховної роботи в початковій школі
Спеціалізованої економіко-правової
школи І–ІІІ ступенів із поглибленим
вивченням іноземної мови
Харківського гуманітарного університету
«Народна українська академія»

На основі аналізу наукової літератури та досвіду роботи схарактеризовано теоретико-методичні засади технології розвивального навчання Д. Ельконіна – В. Давидова. У публікації розкрито мету, завдання, змістові, методичні та організаційні аспекти технології. Висвітлено ключовий чинник перспективності технології – особливу побудову змісту навчальних предметів, що забезпечує систематичне використання дослідницького методу навчання. Наголошено на ефективному взаємозв'язку методу і форм навчання в описуваній технології. Розглянуто інші можливості освітньої системи розвивального навчання в контексті реалізації Концепції «Нова школа. Простір освітніх можливостей».

Ключові слова: Концепція Нової української школи, технологія розвивального навчання Д. Ельконіна – В. Давидова, навчальна діяльність, учитель початкової школи, молодший школяр.

На основе анализа научной литературы и опыта работы охарактеризованы теоретико-методические основы технологии развивающего обучения Д. Эльконина – В. Давыдова. В публикации раскрыты цель, задачи, методические и организационные аспекты технологии. Освещен ключевой фактор перспективности технологии – особое построение содержания учебных предметов, обеспечивающее систематическое использование исследовательского метода обучения. Акцентировано внимание на

эффективной взаимосвязи метода и форм обучения в описываемой технологии. Рассмотрены другие возможности образовательной системы развивающего обучения в контексте реализации Концепции «Новая украинская школа. Пространство образовательных возможностей».

Ключевые слова: Концепция Новой украинской школы, технология развивающего обучения Д. Эльконина – В. Давыдова, учебная деятельность, учитель начальной школы, младший школьник.

On the basis of the analysis of scientific literature and experience of work were determined the theoretical and methodological principles of D. Elkonin – V. Davydova's developmental technology. The publication uncovers the purpose, tasks, content, methodological and organizational aspects of technology. Beside this, highlighted the key factor of the technology perspective – a special construction of the content of educational subjects, which ensures the systematic use of the research method of teaching. In the described technology emphasized on the effective relationship between the method and the forms of learning. Furthermore, we considered the possibilities of educational system of developmental education in the context of implementation of the Concept "New School. The Space of Educational Abilities".

Key words: the Concept of New Ukrainian School, D. Elkonin – V. Davydova's developmental technology, educational activity, elementary school teacher, primary school child.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

В усіх ланках системи загальної середньої освіти України відбуваються кардинальні перетворення. Ці зміни зумовлені процесом реалізації Концепції Нової української школи, що відповідно до формули, задекларованої у документі, розгортатиметься у дев'яти ключових напрямках, серед яких новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей; умотивований учитель; наскрізний процес виховання, який формує цінності; педагогіка, що ґрунтується на партнерстві; орієнтація на потреби учня в освітньому процесі. У новому державному стандарті мету початкової освіти визначено як всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей і наскрізних умінь, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості. Поступово створюються контури нової дидактичної системи, в якій навчання спроможне забезпечувати запуск та функціонування механізму особистісного саморозвитку кожного школяра. Отже, питання потенціалу різних освітніх систем знову стає актуальним. Окреслені перетворення вимагають осмислення

наявних у вітчизняному освітньому просторі наукових розвідок та практичного досвіду забезпечення розвивального характеру навчання у початковій школі.

Зокрема, йдеться про технологію розвивального навчання (РН) Д. Ельконіна – В. Давидова, концептуальні положення якої – мета, завдання, зміст, інструменти педагогічної діяльності, прогнозований результат – є цілісною системою, що не тільки довела свою ефективність, впроваджуючись впродовж кількох десятиліть, а й може розглядатися як ресурсна технологія в контексті реалізації Концепції Нової української школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Різні аспекти розробки та реалізації технології РН Д. Ельконіна – В. Давидова та підготовки вчителя до її впровадження висвітлено українськими науковцями у низці робіт, в яких, зокрема, визначено психологічні механізми розвитку особистості у розвивальній освіті [6]; розроблено та описано особливості впровадження розвивальної технології навчання молодших школярів [9]; розкрито дидактичні аспекти організації та проведення уроку в

початковій школі за технологією РН [3]; виявлено істотні характеристики педагогічної діяльності вчителя РН [2]; схарактеризовано підходи до викладання навчальної дисципліни «Дидактичні основи розвивального навчання» у педагогічному ЗВО [11].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Необхідність подальшого цілеспрямованого впровадження технології РН в освітній процес початкової школи зумовлена двома основними факторами:

– мета технології РН, зміст і способи роботи відповідають закономірностям психічного розвитку учнів молодшого шкільного віку та спрямовані на становлення їх, як суб'єктів навчальної діяльності, що безпосередньо пов'язане з вирішенням завдань Нової української школи;

– технологія РН має педагогічний інструментарій, що сприяє формуванню у вчителя свідомої активної професійної позиції, позиції вчителя-інноватора, мотивованого на саморозвиток.

Однак наразі відсутні наукові роботи, у яких запропоновано аналіз дидактичних можливостей технології РН Д. Ельконіна – В. Давидова у контексті вирішення завдань компетентнісної освіти.

Мета статті – на основі аналізу наукової літератури та досвіду роботи розкрити можливості технології РН Д. Ельконіна – В. Давидова у контексті реалізації Концепції Нової української школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найбільшою інновацією реформування шкільного змісту О. Савченко називає «феномен нових результатів освіти», якими є діяльнісні й ціннісні результати [10, с. 5]. Таким чином, компетентнісний підхід пов'язується з особистісно-орієнтованим та діяльнісним. Причому особистісно-орієнтований підхід спрямований на трансформацію змісту освіти, перетворення його з моделі «для всіх» у вимірювані суб'єктивні здобутки кожного учня. А діяльнісний зумовлює спосіб опанування цього змісту: в діяльності, тобто в процесі виконання кожним учнем системи навчальних дій.

Технологія розвивального навчання, підґрунтям якої є теорії навчальної діяльності, зорієнтована саме на такі результати. Метою РН є створення умов для становлення учнів як суб'єктів навчальної діяльності, що передбачає розвиток у них центральних новоутворень молодшого шкільного віку – рефлексії, цілепокладання та навчальної мотивації [7]. Дослідження свідчать про те, що названі новоутворення є функцією не віку, а змісту провідної діяльності, характерної для цього віку. Це підкреслює пріоритетність для початкової школи мети розвитку суб'єкта навчальної діяльності. В термінах компетентнісної освіти ця мета формулюється, як формування в учнів ключової компетентності «навчання впродовж життя», що досягається, зокрема, завдяки опануванню учнями вмінь і навичок, необхідних для подальшої

навчальної діяльності, навчанню здобувати нову інформацію й застосовувати її для оцінювання навчальних потреб, навчанню окреслювати власні навчальні цілі та способи їх досягнення, навчанню працювати самостійно і в групі [1].

У РН формування в учнів повноцінної навчальної діяльності здійснюється через цілеспрямоване формування навчальних дій цілепокладання, аналізу, планування, моделювання, контролю й оцінювання. Досягнення такого результату передбачає наявність особливим чином організованого змісту навчальних предметів, який для засвоєння вимагає активної дослідницької позиції учня. На думку дослідників, в основу такого змісту мають бути покладені навчальні поняття, подані через систему навчальних задач, зокрема математичного та лінгвістичного змісту. Отже, центральним поняттям в РН є поняття навчальної задачі як «клітинки» навчальної діяльності, задачі на відкриття загального способу дії (В. Давидов, В. Репкін), задачі на самозмінювання самого суб'єкта навчальної діяльності (О. Дусавицький, С. Максименко, Д. Ельконін). Спосіб побудови змісту навчальних предметів, застосований в РН, є одним з успішних варіантів, що забезпечує досягнення мети – формування в учнів умінь вчитися. Це підтверджують і дослідження Н. Репкіної, згідно з якими у 70% учнів класів РН, в яких для опанування змісту використовувався дослідницький метод, сформована здатність фіксувати недостатність знань, умінь під час зіткнення з новою ситуацією, активно досліджувати ситуацію, самостійно ставити нову задачу та розв'язувати її [8].

Використання дослідницького методу для навчання молодших школярів своєю чергою вимагає колективних форм роботи. За словами авторів РН, навчальна діяльність розгортається як колективно-розподілена. Учні опановують першу сходинку умінь вчитися – співпрацю з дорослим і однокласниками. Такий характер діяльності забезпечує формування в учнів умінь, визначених у новому Державному стандарті початкової освіти як наскрізних, тобто спільних для всіх компетентностей. Зокрема, це умінь висловлювати власну думку усно й письмово, критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість, ініціативність, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими людьми [1]. Ефективного формування перелічених наскрізних умінь, на нашу думку, не можна досягти за рахунок використання окремих методів, прийомів і форм навчання, він має забезпечуватися способом навчання, що є загальним для навчальних предметів. В РН групові, парні, фронтальні форми співпраці учнів виникають як необхідність, вони зумовлені потребами учнів цього віку та їхніми можливостями

та застосовуються із врахуванням визначених у дослідженнях закономірностей.

Перші поняття, з оволодіння якими починається навчання за РН, є генетично вихідними, загальними (під час конкретизації вони розгортаються в систему понять, що описують новий об'єкт). Оскільки в такому понятті дитині подано нерозвинене ціле, знімається непереборне розходження між її точкою зору й точкою зору дорослого, який володіє розвиненим системним знанням, що й створює умови для співпраці учнів і вчителя. Пошук принципу розв'язування навчальної задачі передбачає нерепродуктивну поведінку учня, нетотожність його дій діям учителя, а отже, потребує діалогу, дискусії.

В. Респкін виділяє умови співпраці вчителя й учня: наявність навчальної задачі, що вимагає об'єднання зусиль учнів і вчителя; методична майстерність учителя, що дає можливість підтримувати суб'єктну участь учня (дії учня як суб'єкта); особливий стиль педагогічного спілкування, що виключає прояви авторитаризму в будь-якій формі [7, с. 47].

Фронтальний діалог, у якому учитель одночасно виконує роль організатора й учасника, задає модель проведення колективного дослідження для відкриття нового способу дії. Робота в малих групах дає учням досвід використання співпраці для дослідження. Основною метою роботи учнів в парах є допомога один одному у використанні нового способу дії через розподіл ролей «контролер» і «виконавець». Така логіка у використанні форм співпраці створює умови, в яких молодші школярі опановують новий навчальний зміст разом зі способом його опанування.

За ефективною роботи колектив четвертокласників разом із вчителем – це колективний суб'єкт діяльності, навчальне співтовариство, що має власні цінності, володіє певними вміннями й навичками організації навчальної роботи. У класі формуються групові суб'єкти (малі групи учнів, здатні спільно визначити нову навчальну задачу і працювати над її розв'язанням). Крім того, за послідовної реалізації принципів РН до кінця початкової школи (4 клас) у більшості учнів формуються основні механізми навчальної діяльності. Це означає, що:

– основним спонукальним і смислоутворювальним мотивом для школярів стає навчально-пізнавальний інтерес;

– учні в змозі визначати зміст чергової навчальної задачі і знаходити засоби й способи її розв'язання;

– в учнів з'являється здатність свідомо контролювати свої дії і критично оцінювати їх результати» (О. Дусавицький).

Однією з сучасних освітніх тенденцій є повернення до інтеграції як «процесу взаємодії, об'єднання, взаємовпливу, взаємопроникнення,

взаємозближення, відновлення єдності двох або більше систем, результатом якого є утворення нової цілісної системи, яка набуває нових властивостей та взаємозв'язків між оновленими елементами системи» [5, с. 201]. У Новій українській школі реалізацію інтеграції визнано як системний та систематичний процес, результатом якого виступає нове системне й цілісне утворення – формування в учнів цілісної картини світу. Слід зауважити, що у технології РН розроблено та успішно реалізовано на всіх навчальних дисциплінах інтеграцію на ціннісно-смысловому рівні (інтеграція перспектив) та інтеграцію, орієнтовану на формування загальних способів дій (інтеграція навичок).

Можливості будь-якої освітньої системи стають не потенційними, а реальними завдяки учителю, його фаховій компетентності, умотивованості, прагненню до професійного саморозвитку. Учитель РН – це педагог, для якого цінністю є розвиток особистості дитини, готовий йти на ризик опанування нового, готовий до самозмінювання. Багаторічний досвід підготовки педагогів в Центрі психології та методики РН засвідчив необхідність зміщення акцентів з інформування педагогів до створення таких умов під час навчання, за яких у вчителя формується здатність до побудови власної педагогічної діяльності (О. Дусавицький).

Висновки. Узагальнення викладеного дає підстави зробити такі висновки:

– наразі початкова школа, що працює за системою РН, – грамотний, добре вибудований початок по-справжньому компетентної освіти, що дбає насамперед про створення умов для зростання особистості, здатної діяти з розумом і творчо;

– подальшу розробку та впровадження в освітній процес початкової школи технології РН Д. Ельконіна – В. Давидова варто вважати важливим чинником забезпечення інноваційної розвивальної дитиноцентричної парадигми в умовах системного оновлення української освіти.

Проведене дослідження не вичерпує багатогранності теоретико-методичних пошуків розв'язання проблеми. Подальших наукових студій потребує питання інтеграції діяльнісного компоненту, розробленого у технології РН Д. Ельконіна – В. Давидова, в освітній процес основного циклу початкової школи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>.

2. Дусавицький А.К. Педагогическая деятельность в развивающем образовании. Восхождение к личности : Учебн. пособие / А.К. Дусавицький, О.Н. Погребняк. Харьков : Изд. центр Харьковского национального ун-та им. В.Н. Каразина, 2006. 200 с.

3. Дусавицький А.К. Урок в развивающем обучении : Книга для учителя / А.К. Дусавицький, Е.М. Кон-

дратюк, І.Н. Толмачева, З.І. Шилкунова. Москва : Вита-Пресс, 2008. 288 с.

4. Концепція «Нова школа. Простір освітніх можливостей». URL: <http://mon.gov.ua>.

5. Нова українська школа : поради для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н.М. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с. URL: <http://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/NUSH-poradnyk-dlya-vchytelya.pdf>.

6. Развитие личности в развивающем образовании : монография / под ред. А.К. Дусавицкого, Е.В. Заики. Харьков : ХНУ им. В.Н. Каразина, 2011. 292 с.

7. Репкин В.В., Репкина Н.В. Развивающее обучение: теория и практика. Томск : Пеленг, 1997. 288 с.

8. Репкина Н.В. Проблема субъектности в теории учебной деятельности Система развивального

навчання (Ельконіна – Давидова) в шкільній практиці : Науково-методичний збірник. Харків : ННМЦ «Розвиваюче навчання», 2012. С. 10–15.

9. Розвивальні технології навчання молодших школярів : навч. посіб. / О.М. Кондратюк, С.Є. Лупаренко, І.М. Толмачова, З.І. Шилкунова. Харків : ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2011. 224 с.

10. Савченко О.Я. Початкова освіта в контексті ідей Нової української школи. Початкова освіта : Метод. рекомендації. Київ : УОВЦ «Оріон», 2018. С. 4–8.

11. Толмачова І.М. Дидактичні аспекти викладання навчальної дисципліни «Вступ до спеціальності» в педагогічному ВНЗ / І.М. Толмачова. Педагогіка формування творчої особистості у вищій та загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Київ ; Запоріжжя, 2016. Вип. 50 (103). С. 448–454.